

Om træ Kronernes form

Foredrag ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles årsfest
8. marts 1955

Deres Majestæt, højlærde og højtærede forsamling.

En stor botaniker – han er dog mere kendt af almenheden som digter og forfatter – har benyttet et gammelt ordsprog og sagt: »Es ist dafür gesorgt, dass die Bäume nicht in den Himmel wachsen«, og når et træs krone begynder at antage sin endelige form, betyder det blandt andet, at dets himmelstormende vækst er standset og afløst af en meget mere rolig forøgelse af højden og af en – sommetider betydelig, hvis pladsforhold og kår tillader det – tiltagen i drøjde. Man fristes til – for at blive ved den omtalte botaniker – at drage en sammenligning med første og anden del af »Faust«. Denne sidste kan vist siges at nå langt, langt videre i drøjden end i højden, men er dog kronen på værket.

Skønt intet normalt menneske nogensinde har vanskelighed ved at forstå, hvad der er et træs krone, har der blandt botanikere og dendrologer været megen uenighed om afgrænsningen – eller om man vil definitionen – af et træs krone. En almindelig definition lyder: Kronen begynder der, hvor stammen holder op. Efter denne har vore vigtigste og af forstmænd mest skattede træer, f. eks. de fleste nåletræer ingen krone. En anden opfattelse siger: Kronen udgøres af den del af træet, der bærer (levende) sidegrene, og den medfører, at et fritstående grantræ ikke har andet end krone. Jeg vil gerne slutte mig nærmest til de sidste, idet jeg dog vil modificere definitionen til følgende: Et træs krone består af alle dets grene, hvad enten de udgår fra siden af stammen eller fra dennes top. Stammen udgøres så af den eller de ledende akser og kan være gennemløbende, som tilfældet er hos de fleste af dem, der efter dendrologisk praksis benævnes aksetræer. Naturligvis vil der ikke være nogen skarp grænse mellem, hvad man kalder træer, og hvad man kalder buske, men de fleste typiske buske er karakteriseret ved, at de kun består af det,

som nævnes kronen hos træerne. Det må her indskydes, at vi botanikere anvender betegnelsen akse meget videre end forstmænd og dendrologer: Enhver stængel er en akse, og vi taler om hovedakse; den kan så være primær eller sekundær, i sidste tilfælde kan der eventuelt optræde flere hovedakser; vi taler også om sideakser, d. v. s. hvad der er sideskud på en hovedakse. I virkeligheden er en sekundær hovedakse i sin oprindelse en sideakse, men den har etableret sig som usurpator ved siden af eller i stedet for den primære og vokser og fortsætter som denne. Men vi opererer også med begrebet ledende akser, som i nogle tilfælde – f. eks. hos nåletræerne, og hos Eg, Poppel og mange andre – er – om alt går vel – selve den primære hovedakse, der fortsætter ubrudt gennem mange år, men i andre tilfælde år for år bygges op ved fortsættelse fra et sideskud, fremkommet af en knop lige ved siden af den aksespids, som disse planter hvert år kasserer eller anvender til andet formål – blomstring f. eks. Sådanne planter siges at have skudkæde eller sympodial skudbygning og kan – for nogles vedkommende – præstere pragtfulde ledende men sammensatte akser; som eksempler kan nævnes træer som Lind, Platan og Elm.

Alle frøplanter starter med en hovedakse, kimaksen, som er den, der fortsættes hos nåletræerne og hos nogle løvtræer, som f. eks. Bøg, Eg, Ask, Løn og Hestekastanie, enten til et uheld indtræffer, eller – for de to sidstnævntes vedkommende – til blomstring sætter ind, også i selve hovedaksens spids. Men selv om denne hovedakse får lejlighed til at fortsætte ubrudt, er det ingenlunde sikkert, at der opnås, hvad en dendrolog vil kalde en ledende akse, fordi sidegrene (sideakser) kan opnå en sådan udvikling og stilling, at hovedaksen ikke længere fremtræder som dominerende, ledende akse. En del af vore træer viser, når de står frit, allerede i ungdommen, takket være mere eller mindre kraftige sideakser, tilløb til en kronedannelse, der minder om den endelige krone. Træer af sidstnævnte type kan blive pragtfulde parktræer, men vil have vanskeligt ved at udvikle sig til, hvad en forstmand vil anerkende som gode skovtræer.

De faktorer, der bestemmer træets form, kan kort karakteriseres som plantens arvelige anlæg og disses reaktioner på de givne kår. Visse arter besidder så bestemte anlæg for dannelsen af ledende akse, at kårenes indflydelse kun i ringe grad gør sig gældende; de fleste nåletræer kan bruges som eksempler her, men også hos en del løvtræer træffer man, i hvert fald i de unge år, en lige så udtalt akse-dannelsestendens, næsten upåvirket af kårene: Således Popler, Ær, Pære, Ask og adskillige andre.

I andre tilfælde ser vi en iøjnefaldende virkning af kårene: Almindelig Elm viser i fri stilling aldeles ingen ledende akse, men sideskygge – som den kan få det i planteskolen eller i skovplantning begunstiger i høj grad en ledende akse frem for de andre, og selv i ret stærk overskygge synes kun een akse at blive dominerende. Bøg er ret variabel og har i lysstilling ofte en kraftig udvikling af konkurrerende akser omkring en ikke særlig iøjnefaldende hovedakse, men i sideskygge hæmmes sideakserne klart, og i overskygge af en vis styrke opgives enhver dannelse af ledende akser.

Hos et udpræget aksetræ synes der at udgå en påvirkning af sideakserne fra den ledende hovedakses spids, som selv er strengt negativ geotropisk (jordflyende) og i meget ringe grad – under normale forhold tilsyneladende slet ikke – reagerer på lysets retning. Denne påvirkning tvinger sideakserne til en anden, mere eller mindre transversal reaktion på tyngdepåvirkningen og synes også at gøre dem mere lysfølsomme; det vil i denne forbindelse sige, at deres vækstretning kan blive påvirket af ensidig belysning, så de også af den grund vokser transversalt. Påvirkningen hæves før eller senere, enten ved beskadigelse eller, når alderen melder sig. I begge tilfælde kan en eller flere sideakser eller knopper på sideakserne rejse sig og rent ud sagt strides om magten ganske som i et enmand-styret samfund, hvor topfiguren bliver svag eller falder bort. I det midaldrende træs krone ser man så, hvorledes mange, ofte utallige, små akser hver for sig stræber til vejrs (Poppel, Lind, Bøg og Elm er udmærkede eksempler herpå), medens det virkelig aldrende træs krone består af talrige, små, korte grene, af hvilke måske enkelte nu og da oplever en kortvarig »indian summer« ved at danne et lille, straktledet og opadstræbende skud og dermed lægge et hanefjed til træets vækst. Der er i øjeblikket – ved jeg – forsøg igang for at prøve, om sådanne krongrene ved at anvendes som podekviste vil være i stand til at regenerere og udvikle sig til et helt træ, sådan som vi ved, at stubskud og rodskud, selv fra meget gamle træer, kan gøre det. Meget tyder på, at der er ret stor forskel på de forskellige træarter på dette punkt, men personligt er jeg af den opfattelse, at man i bedste fald vil opnå små træer, der hurtigt danner den færdige krontype.

Når jeg nu går over til at illustrere denne (tørre) indledning med nogle lysbilleder, må De ikke vente Dem nogen stor æstetisk oplevelse. For ikke at miste for mange detaljer har jeg anvendt mine negativer direkte som lysbilleder*); jeg kunne selvfølgelig have brugt

*) For at få den klareste gengivelse her i bogen har man foretrukket at benytte positiver.

omvendefilm, men det er mit indtryk, at man bedre ser enkeltheder, når man betragter tingene på en uvant måde, ligesom solnedgangens farver fremtræder med flere nuancer, når man lægger hovedet på siden. Det hele fremtræder altså gråt i gråt, men så må De trøste Dem med MEFISTOPHELES' ord: »Grau, teurer Freund, ist alle Theorie« o. s. v.

Først viser jeg nogle mere almindelige billeder af kronformer, idet jeg går helt forbi så afvigende typer som pyramidetræer og egentlige hængetræer. Vindformede og gartnerklippede træer går jeg ganske let henover, hvor formskabende disse to skadepåvirkninger end kan være. Meningen med billederne er at vise, at man på det unge træindivid kan danne sig en mening om dets egnethed til skovtræ med naturlig, ledende akse.



Lærk, Bøg, Bøg Assistens kirkegård.



Alm. Eg, 2 forskellige typer. Grib skov.



Lærk, unge med akse,
ældre overstandere med
forskellig vindform.
Grib skov.



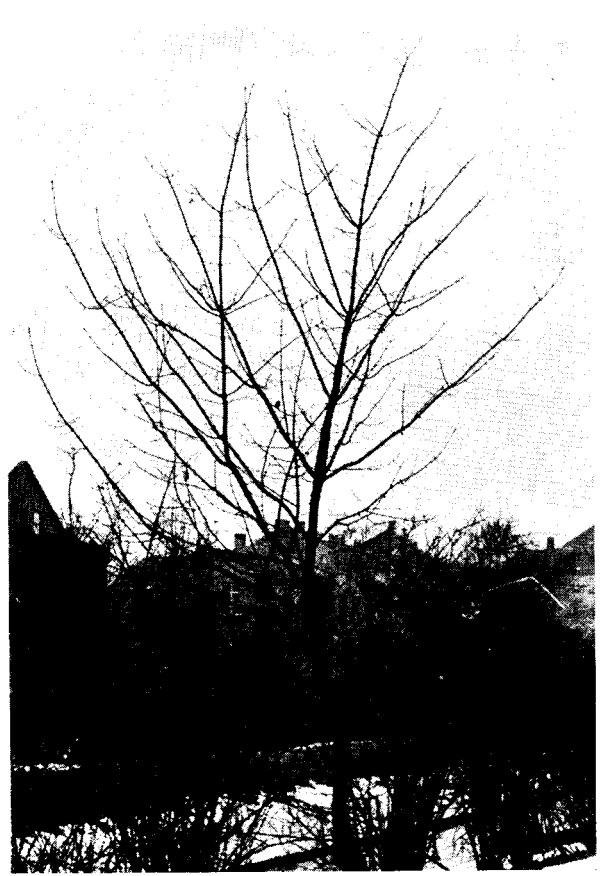
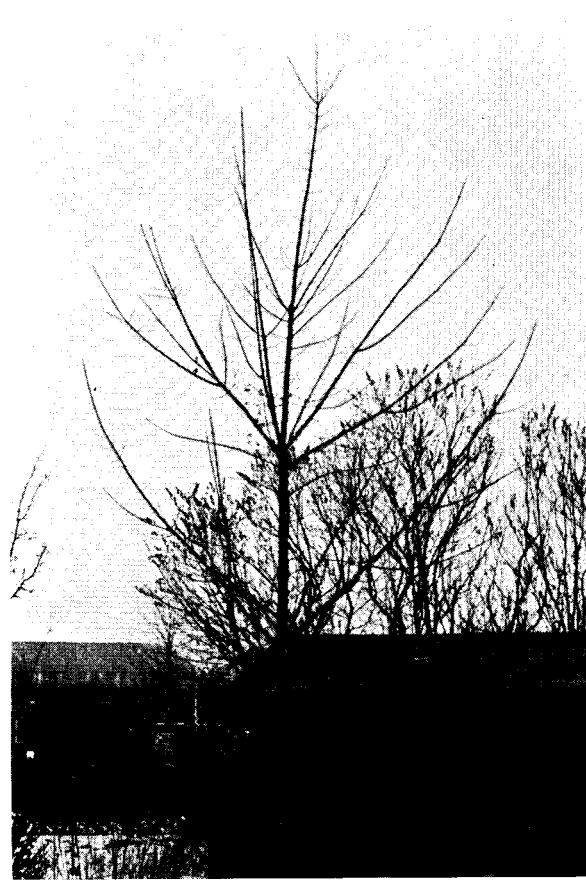
Bøgeskov. Folchave.



Hestekastanie, årlig
genrejsning efter
beskæring.
Landbohøjskolen.



Ær, ganske ung med
akse, Bøg lidt ældre med
reserveakser.
Folehave.



Ær, lidt ældre, begyndt at blomstre fra sideskud, Syren. Tuborgvej.

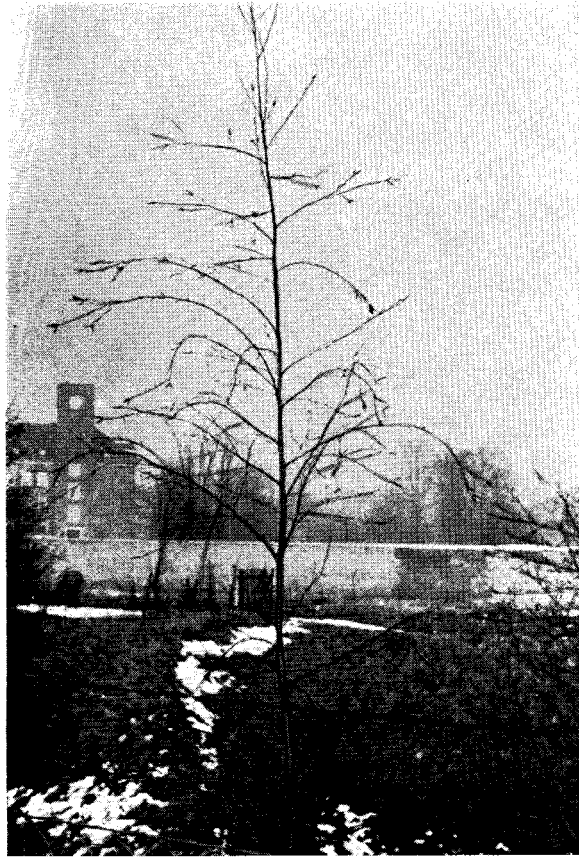
Ær, endnu ældre, også hovedakse er begyndt at blomstre, årsag: race eller lys. Ågade.



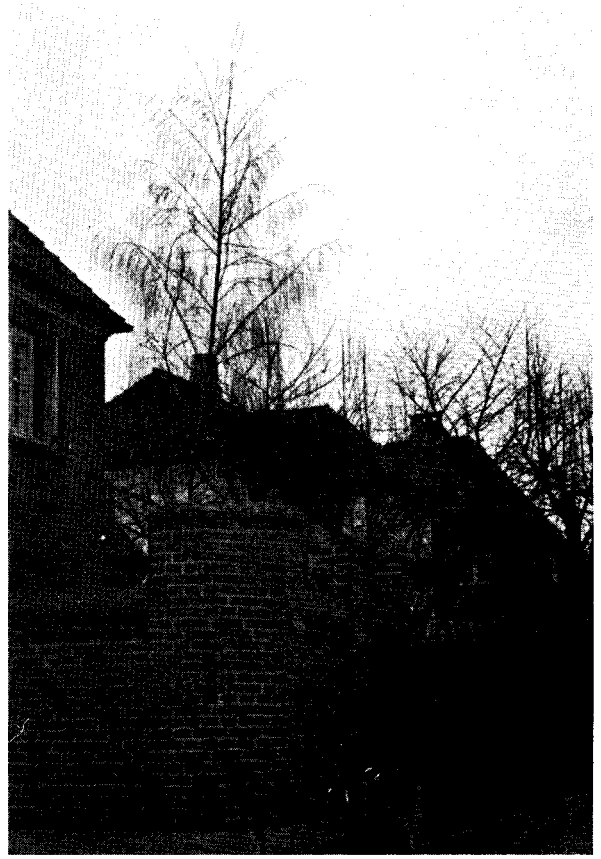
Ær, gammel, færdig, hollandsk Elm »superba« med akse. Tuborgvej.



Ær, samme som foregående, krondetaille.



Vortebirk, hængeform, ganske ung med akse, lige begyndt at blomstre. Tuborgvej.



Vortebirk, stor, men endnu med ledende akse. Mariendalsvej.



Vortebirk, endnu ældre, akse begyndt at blomstre i forfjor, opgivet. Drosselvej.



Vortebirk, lidt ældre, ny akse lægger lidt til, om det lykkes. Fuglebakkevej.



Vortebirk, gammel, vokser ikke mere.
Mariendalsvej.



Vortebirk, gammel, nedskåret og genrejst med
mange akser. Drosselvej.



Alm. Eg, gammel af dårlig, men dekorativ form. Grib Skov.



Alm. Eg, temmelig gammel, doende, ikke god form. Grib skov.



Alm. Eg, unge med hel og med spoleret akse. Ravnholt.



Alm. Eg, til venstre, noget yngre end foreg., men udprægede aksetræer. Deputatvang.

Inden for Alm. Eg findes fine aksetyper og nogle, hvis akse tidligt går til grunde; vor anden art, Vinter-Eg er mere gennemgående med aksetendens.



Bøg, unge, »fine« med al den hovedakse, de kan præstere. Ravnsholt.



Bøg, krone af ret gammelt træ med de talrige, strittende sideakser. Ravnsholt.

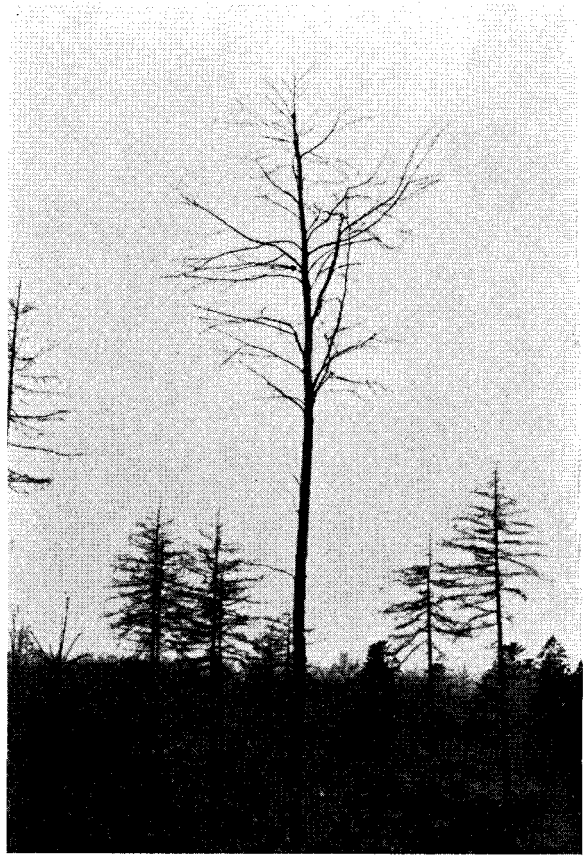


Bøg, flere unge med mere el. mindre dominerende reserveakser. Søndermarken.

Bøg, noget ældre, typisk halvt buskformet. Deputatvang.



Bøg, overstander sammen med Lærk, typisk skovopklemt. Grib skov.



Bøg, akseopklemt mellem graner. Grib skov.

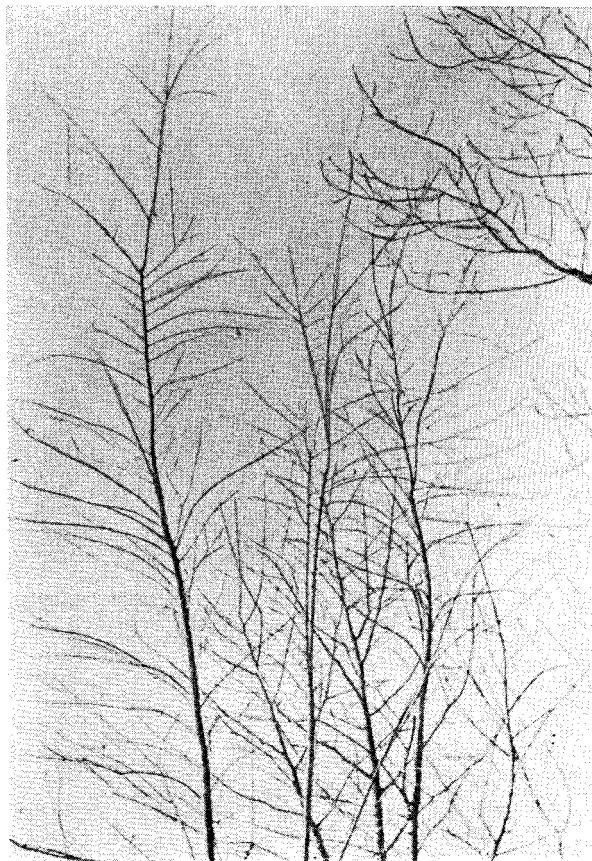
Bøgen, Danmarks nationaltræ må siges – som skovtræ – at være en dårlig opfindelse, der næsten kun ved tvang kan blive et aksetræ. Selvfølgelig kan man ved det forældningsarbejde, der nu foretages i Bøg, nå frem til typer af ret udpræget aksetendens, uden dog nogensinde at nå, hvad der kunne nås ved et tilsvarende arbejde i Eg. Vort nationaltræ skylder vi guldalderdigterne og deres epigoners besyngen af det og tidligere tiders oldensvin, der sørgede for, at det blev Danmarks almindeligste træ.



Alm. Elm, ung og ældre, typisk aksevirvar. Godthåbsvænge.



Alm. Elm, typisk ung plante med mange akser, Rødel, unge aksetræer. Folehave.

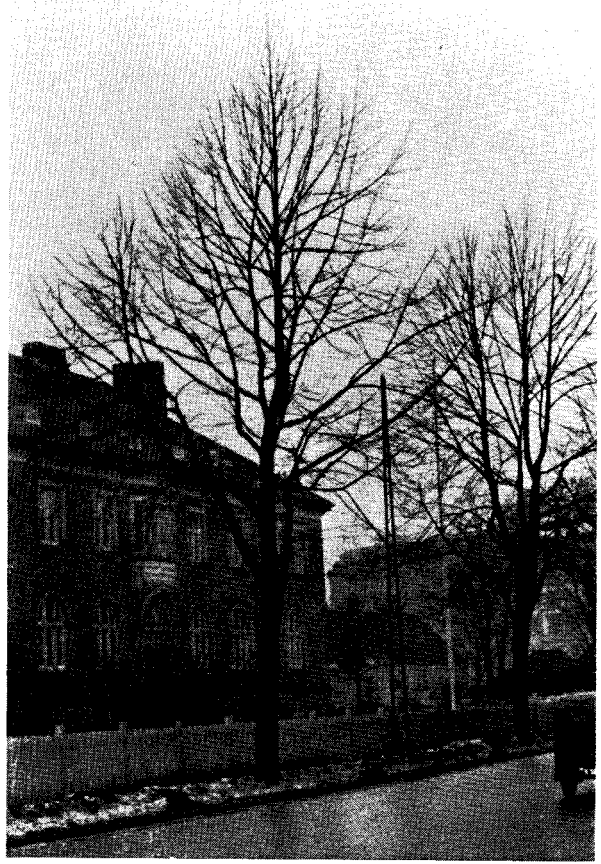
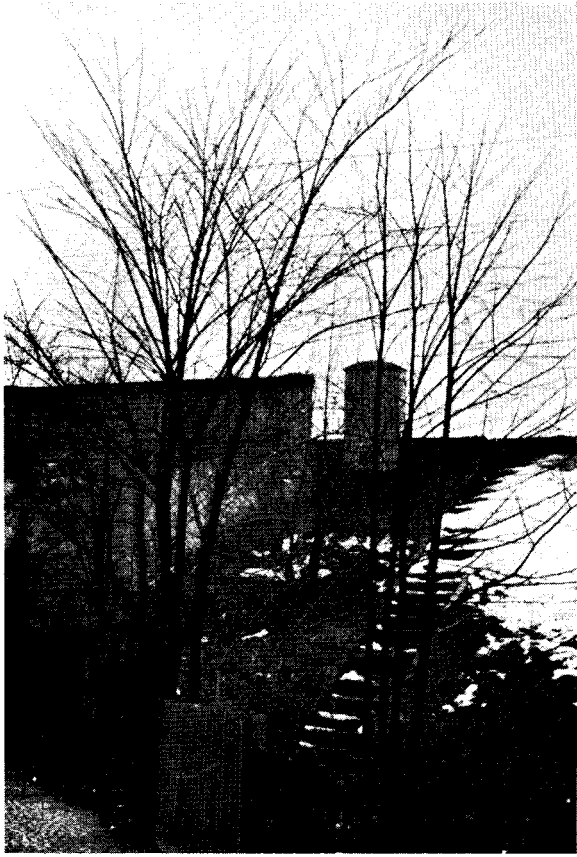


Park-Elm eller Småbladet Elm, ung med hæderlig akse.
Rungsted.



Park-Elm, gammel, men klart aksetræ, desuden
Hørholmelm. Bispebjerg hosp.

Elmeved er noget efterspurgt, men Alm. Elm har ofte megen dårlighed i stammen, hvorimod Park-Elme og Hollandsk Elm, der er en bastard, oftest er sunde. Vi bør vist opgive Alm. Elm i vore skove til fordel vel nok først og fremmest for nogle bastardtyper med naturlig aksetendens. Det er vist lige så usundt for træer som for moderne børn at komme under tvang.



Alm. Lind, 3 unge træer til højre med akse og Alm.
Elm, ung, mangeakset. Fuglebakken.

Alm. Lind, ældre med ledende, men genrejst akse, de andre
haler ind på den.
Landbohøjskolens serumlaboratorium.



Alm. Lind, gammelt træ med færdig krone af små grene.
Roligheden.



Fuglekirsebær, ung, glimrende skovtræ med gennemløbende akse. Rungsted.

Lind ville være et godt skovtræ, hvis dens ved var lidt mere værdifuldt.



Pære, gammel, beskåret
og med genrejsning af
mange fine akser.
Falkonérgårdsvej.



Engriflet Tjørn, meget
ung med lovende akse,
men - ! Ågade.



Pære, ung vildform med fin akse, den bluffer ikke og burde prøves som skovtræ.

Det ville være en smuk opgave for vore forstmænd i dette H. C. Andersen år at starte en plantning af Pære som skovtræ til minde om eventyret »Lykken kan ligge i en pind« for pinden var af et Pæretræ.